

DUŠAN NEČAK

PRESTOLONASLEDNIK DJORDJE KARADJORDJEVIĆ¹ – POSEBNEŽ ALI BOLNIK

Dokončnega odgovora na v naslovu zastavljeno vprašanje najbrž nikoli ne bomo dobili, se po dostopnem pregledu biografije srbskega prestolonaslednik Djordja Karadjordjevića, poleg tega dejstva, vsiljuje še eno. Djordje (Jurij) Karadjordjević je bil zagotovo človek, ki je kot osebnost, dinast, politik in vojak, izstopal iz vrste. Zato bi moralo biti nesporno, da je bil prav zaradi tega za marsikoga iz njegove okolice, vsaj čuden, če že ne nezaželen in nesprejemljiv, še posebej, ker je bil prestolonaslednik, torej bodoči kralj.

Že v rani mladosti, ki jo je ob prelomu stoletja, preživel na dvoru svoje deda, črnogorskega kralja Nikole Petrovića, na Cetinju, je imel zaradi svoje različnosti, probleme z (otroško) okolico. Kot nežen in mil otrok, pravičnejš po prepričanju in velik nasprotnik nesmiselnega nasilja, se ni ravno vklapljal v družbo, ki ga je obdajala. Bil je oseba, ki v svojem plemiškem poreklu ni videla nič posebnega, nič takega kar ga ločuje od drugih ljudi. Lahko bi celo rekli, da so ga imeli za nekakšnega "ljudskega" prestolonaslednika. Sam v spominih zatrjuje, pa tudi okolica ga je za takega spoznala, da mu je bil dvorni protokol odveč in tuj. Vsekakor ni užival v njem, kot sta v njem uživala mlajši brat Aleksander in bratranec princ Pavle. Sebe je opisal takole: "Moja narava nevajena na omejitve se je upirala vsem oblikam tiranije... Cele dneve preživljam na Donavi... taborim v ribiških kočah in živim z navadnimi ribiči. Oblečen sem kot oni – imam nekakšno čepico, ki je ne snemam... Kar naprej lovimo ribe, podnevi in ponoči, in stari ribiči, moji prijatelji, zaskrbljeno zmajujejo z glavo, ko me gledajo tako potlačenege."² Zato pa je toliko bolj poudarjal oficirsko čast in ponos – osebnega, domovinskega in narodnega. Vsekakor značajske značilnosti, ki srbske politične kroge okoli Nikole Pašića, okoli zarotniških oficirjev, ki so leta 1903 strmoglavili dinastijo Obrenovićev ter s tem omogočili prihod Karadjordjevićev na oblast, in okoli mlajšega brata Aleksandra, kasneje dvorne klike princa Pavla, niso navduševale. Jurij je bil za njihovo politično rabo zagotovo prezaletava in zato neuporabna oseba. Je bil to dovolj velik motiv za njegovo odstranitev iz političnega odra, na ta način, da se ga proglasi za neprištevnega?

Seveda pa vse to govori o njegovi naravi kot posebneža, ki pa je bil ljudem pri srcu. Vsaj sam je bil prepričan o tem: "Beograjčanom ko da je povšeči moja prisrčnost, s

¹ Kraljević Djordje Karadjordjević (1887–1972) je bil najstarejši sin srbskega/jugoslovanskega kralja Petra I. Svojo najpomembnejšo politično vlogo je odigral v času aneksijske krize leta 1908. Odlikoval se je kot organizator "Narodne obrane", ki je sebe imenovala "patriotično-revolucionarna" organizacija, bil pa je tudi dejaven član tajne srbske oficirske družne "Ujedinjenje ili smrt". Bil je med tistimi mladimi srbskimi oficirji, ki so se goreče zavzemali, da z orožjem v roki rešijo aneksijsko krizo in je bil med najbolj prizadetimi, ko je Rusija odpovedala podporo Srbiji v prerivanju z Avstrijo okoli Bosne in Hercegovine. Veliko je javno nastopal proti Avstro-Ogrski.

Ob tej priložnosti se za pomoč pri zbiranju gradiva za pričujoči članek zahvaljujem demonstratoriki Branki Petkovšek.

² Djordje Karadjordjević, Resnica o mojem življenju, Ljubljana 1970, str. 236, 340. (Dalje: Karadjordje, Resnica ...)

katero srečujem vse ljudi, a kakor se zdi jim je posebej simpatično, da hodim ribe lovit in se družim z ribiči na Adi. Všeč so jim tudi moje dirke z avtom in konji – moja neobrzdana narava mi vsak dan pridobiva čedalje več privržencev in prijateljev. Kadar z avtomobilom hitim skozi mesto v dvor, me ljudje sprejemajo z mahanjem z rokami in z nasmehi. Če grem peš po mestnih ulicah, se mimoidoči ustavljajo ter me gledajo pristržno in naklonjeno. Večkrat sem slišal, kako je za mano kdo rekel: "Tak je kot oče"...³

Res je bil podoben očetu in prav oče kralj Peter I. je bil tisti, ki je prestolonaslednika vedno zaščitil, čeprav je bil tudi kritičen do njega. Dokler je bil kralj Peter živ se prestolonasledniku tudi ni nič zgodilo. Pa bi se mu lahko, saj so njegova prej omenjena dejanja močno razburjala, tako dvor, kot tudi "beograjsko (politično) čaršijo". Prav dogodek na eni od divjih voženj z avtomobilom naj bi bil začetek intrig proti prestolonasledniku Djordju, katerih "očeta" naj bi bila predsednik srbske vlade, radikal Nikola Pašić in takrat adjutant princa Aleksandra, kapetan Petar Živković, eden od oficirjev zarotnikov Apisovega kroga. Z odprtim avtomobilom, ki ga je prestolonasledniku podaril oče za uspešno opravljeno šolsko leto, je kmalu po prihodu Karadjordjevičev v Beograd, v eni od divjih voženj na Topčiderski hrib izgubil oficirja adjutanta. Na kotanjasti in ovinkasti cesti je prestolonaslednikov spremljevalec na enem od ovinkov enostavno zletel iz avtomobila v obcestni jarek. Šele tik pred ciljem je Djordje ugotovil, da spremljevalca ni več v avtomobilu. Vrnil se je in nepoškodovanega oficirja varno pripeljal v Beograd. Čeprav se je oficir zavezal k molčečnosti se je izvedelo za prestolonaslednikov izgred, prav tako kot za tistega, ko je Djordje, globoko razočaran nad tem, da je ruski car odklonil pomoč Srbiji v aneksijski krizi, s konjem prečkal zaledenelo Savo: "Zajahal sem konja in odšel na Ado. Nasproti Ade sem z naše strani pogнал konja čez reko. Sava je bila zamrznjena, vendar je milo februarско sonce mestoma stopilo led, da je pokal in se lomil pod težo mojega konja. Nevarnost je bila očitna: vsak trenutek bi lahko s konjem vred padel v vodo, vendar nisem mislil na nevarnost. Preskakoval sem s plošče na ploščo – konj se je hotel ustaviti, vendar sem ga podil naprej... Nisem mislil nase – mislil sem na očeta in deželo. Ne smemo kloniti! Če nam usoda to namenja, bomo šli sami... Samo da vlada ne bo popustila..."⁴

Njegovi nasprotniki tudi niso spregledali še enega domnevnega izgreda, ki naj bi prestolonaslednika prikazal v luči neprištevnega. Leta 1905 je namreč kralj Peter iz časnika Politika izvedel, da naj bi prestolonaslednik na sprehodu na Košutnjaku v času lovopusta spustil nad srne svoje pse, ki so napravili pravi pokol. Kralj Peter je sina trdo prijel, vendar mu očitno ni prav verjel, ko mu je le ta zatrjeval, da psov ni spustil nalašč, ampak da so ti ušli ter da ni bilo nobenega pokola srn. Zato je Djordje hitel kralju zatrjevati, da je vest v časnik spravil ovaduh, ki naj bi bil zelo blizu kralju. Začetek paranoje?

Manogi iz dvora in beograjske "velike politike" so nekakšen kronski dokaz o neprištevnosti prestolonaslednika Djordja videli v njegovi abdikaciji marca leta 1909. Prestolonaslednik se je zaljubil v meščansko Ano, ki ji ni razkril svoje identitete. Ko je moral v začetku marca 1909 na nenapovedane manevre, je svojega oficirskega kolega, prijatelja in "slugo", poročnika Kolakovića prosil, naj pismo z opravičilom, ker ne bo mogel priti na zmenek, odnese gospodični Ani. Pismo je pustil na mizi v svoji sobi. Ko se je še istega dne vrnil z manevrov, mu je Kolaković sporočil, da pisma ni odnesel, ker ga na mizi ni bilo. V prepričanju, da so bili spet na delu spet njegovi zasledovalci in nasprotniki ter da mednje sodi tudi poročnik Kolaković, je princ Djordje pobesnel. Kolakovića je močno brcnil in ga nagnal iz sobe.

³ Karadjordjević, Resnica..., str. 165.

⁴ Prav tam, str. 241.

Ljubljanski Slovenec je slovenskemu bralstvu s povzetkom pisanja srbskih listov o dogodku poročal kar se da princu Djordju nenaklonjeno in ga prikazoval, kot suroveža brez primere: "O Štefanu Kolakoviću, osebnemu slugi kraljeviča Jurja in njegovi smrti poročajo srbski listi sledeče podrobnosti: Štefan Kolaković je stanoval v prestolonaslednikovi palači, njegova družina pa, ki obstoja iz šestero nedoletnih otrok in žene, je stanovala v mestu. Nasproti njegovi ženi je Kolaković večkrat omenil surovosti prestolonaslednika, a službe vendarle ni hotel pustiti. V sredo ponoči, ko se je prestolonaslednik razburjen vrnil v palačo, odigral se je strašen prizor. Prestolonaslednik je pobil slugo na tla, ga z ostrogami suval v glavo in trebuh. Nato je dal nezvestnega po dveh vojakihi palačne straže prenesti v stražnico palače, odkoder so nesrečnika z izvoščekom prepeljali v bolnišnico. Kljub velikemu trudu zdravnikov je Kolaković po strašnih bolečinah umrl. Šele drugi dan proti večeru zvedela je žena za smrt svojega moža... Z druge strani se poroča, da je kralj Peter umirajočega Kolakovića obiskal..."⁵

Zjutraj naslednjega dne po dogodku je princ Djordje izvedel, da je poročnik v bolnici in oče, kralj Peter I. mu je na nujni avdijenci povedal, da je Kolaković hudo bolan, saj mu je počilo tanko črevo. Že samo avdijenco pri kralju je imel za zarotniško dejanje, saj je moral nekdo kralju povedati kaj se je zgodilo v prinčevem stanovanju. Še vedno se tudi ni poslovil od prepričanja, da sodi med njih tudi Kolaković, dokler ni prebral zapisnika zaslišanja poročnika v bolnišnici, kjer le ta trdi, da je padel po stopnicah, ko je odšel iz prestolonaslednikovega stanovanja. Djordje je takoj zatem spremenil svoje mnenje o njem in iz zarotnika je Kolaković postal branitelj njegove časti.

Beograjska čaršija pa ni mirovala. Javno in potihoma so se širile vesti, da so Kolakovića našli pretepenega, da ima polomljena rebra, da je ves zmaličen od udarcev in objava uradnega poročila niso kaj dosti pomagala. Djordje je zapadel v depresijo: "Že četrti dan je, kar se je zgodila nesreča, in drugi dan kar odklanjam hrano in pijačo. Nikakor ne grem in cele ure begam brez cilja s pogledom po sobi. Neskončno praznino čutim v duši in neki čuden občutek pobitosti in nemoči me tlači. Možgani mi ne delujejo več... ko da je v meni vse paralizirano in ko da je vse v meni zamrlo."⁶ Je to opis občutenja globoke bolečine in nesreče ali opis bolezenskih znakov?

Dne 4. marca 1909 je Kolaković umrl, Djordje pa se je, kot je zapisal v spominih, iz občutka krivde za poročnikovo smrt, nepreklicno odločil za abdikacijo in to sporočil očetu. Ta naj ga ne bi mogel prepričati o nasprotnem. Tudi s trditvijo ne, da ni kriv za smrt poročnika, temveč je le-ta umrl zato, ker ga niso takoj operirali in da je za to nekdo drug kriv njegove smrti. Nasprotno prestolonaslednika je to še bolj utrdilo v prepričanju, da ga preganjajo. Abdikacijo je podpisal vpricho očeta, kronskega sveta in nekaj prijateljev. Vse svoje pravice je prenesel na brata Aleksandra, izgovoril si je le položaj oficirja v vojski. Ugledna beograjska "Politika" je Djordjevo abdikacijo pripisala deloma njegovemu bojevanju z nekaterimi starejšimi zarotniki, deloma pa pritisku avstro-ogrškega tiska, ki je izkoriščal vsako priložnost, da je obtoževal prestolonaslednika.⁷ V javnosti pa se je ob njegovi abdikaciji utrjevalo prepričanje, da je moral odstopiti zaradi avstrijskega pritiska. Avstrijska vlada naj bi namreč še nekako oprostila srbski vladi ostro nastopanje nekaterih politikov npr. zunanjega ministra dr. Milovana Milovanovića v javnosti in v parlamentu pa tudi napade srbskega tiska, nikakor pa ni hotela odstopiti od zahteve, da mora prestolonaslednik Djordje, kot eden največjih hujškačev proti Avstriji odstopiti. Časopisje je takrat pisalo, da nobena srbska vlada pred svojo javnostjo ne bi mogla priznati, da je priljubljeni kraljevič odstopil na zahtevo tuje države.

5 Preokret na bolje – Srbija brez prestolonaslednika, Slovenec, 26. 3. 1909.

6 Karadjordje, Resnica..., str. 247.

7 Citirano po: Karadjordje, Resnica..., str. 250.

Zato naj bi v zadregi posegli po sredstvu, ki je kraljeviču Djordju omogočilo sicer nepolitičen, a vendar neprijeten odstop iz javnega življenja. Sočasno časopisje pa je še vedelo povedati, da je kraljevič Djordje na banketu, ki so ga njemu na čast pripravili njegovi vojaški tovariši, zanimal, da je bila smrt Kolakovića pravi razlog za njegov o abdikacijo. Po njihovem mnenju naj bi s tem le zadovoljili avstrijsko vlado, ugodeno pa naj bi bilo tudi zasebni maščevalnosti nekaterih neavstrijskih oseb.⁸ Te navedbe se ne skladajo z zapisanim v njegovih lastnih spominih in tako ostajajo pravi razlogi za njegovo odstranitev iz političnega življenja še naprej zaviti v tančici skrivnosti, nepojasnjena pa je ostala tudi v naslovu tega članka zapisana dilema.

Mnogi srbski časniki so se vsaj posredno postavili na stran Djordja Karadjordjevića, piše v spominih. Če je verjeti njegovim navedbam so kritizirali vlado, da princa ni zaščitila in so posebej izpostavljali dejstvo, da je bilo uradno obdukcijsko poročilo o smrti poročnika Kolakovića, objavljeno šele po tem, ko je le ta napisal pismo, s katerim se je odpovedal prestolu. Še bolj so torej utrjevali njegovo prepričanje, da gre za zaroto proti njemu!

O njegovem odstopu se je razpisalo tudi slovensko, takrat avstro-ogrsko časopisje, ki je bilo do princa Jurija in njegove protiavstrijske "Narodne obrane", zaradi ostrih in nepopustljivih stališč ob aneksijski krizi, sovražno razpoloženo. Jurija so označevali kar za vojnega hujskača, saj naj bi v "bojevitih" govorih pozival naj bodo čete pripravljene, "ker je le še malo do izbruha vojne".⁹ "Slovenec" je o njegovi poročal abdikaciji šele 26. marca v daljšem članku s pomenljivim naslovom "Preokrat na bolje-Srbija brez prestolonaslednika".¹⁰ Objavil je tudi pismo prestolonaslednika, ki da se je za abdikacijo odločil šele potem, ko je Srbija od ruskega carja Nikolaja II. dobila jasno sporočilo, da Rusija aneksijo Bosne in Hercegovine brezpogojno priznava. Po pisanju časnika naj bi kralj Peter takrat odločno pritisnil na kraljeviča, da naj odstopi, pa tudi iz vojaških krogov naj bi prišla zahteva, da v svoji sredi ne nameravajo trpeti morilca. Za abdikacijo naj bi se odločil šele po daljšem obotavljanju. Govorilo se je tudi, da sta kralj in vlada prisilila Jurija do tega koraka, da bi s tem strla "bojno stranko ter omogočila mirno rešitev spora z monarhijo".¹¹ Opozicijski srbski časnik "Zvono" pa je vedel, za razliko od vladnega časopisja povedati, da je prestolonaslednik pristal na abdikacijo šele, ko so ga v to prepričali kralj Peter, temveč tudi ministri Stojan Novaković koalicijski minister za aneksijska vprašanja, Petar Živković in dr. Milovan Milovanović, srbski zunanji minister. Prestolonaslednik naj bi namreč trdovratno ugovarjal s tezo, da se je treba aneksiji Bosne in Hercegovine upreti z orožjem v roki. Šele ko so ga prepričali, da bi bil to vojaški in gospodarski konec Srbije ter da bi ne preostane nič drugega kot abdikacije, naj bi spisal abdikacijsko pismo.¹² Provladni časopisi pa so prestolonaslednika vendarle vsaj malo vzeli v bran, ko sta "Politika" in Mali Žurnal" zapisala, da se ni več bati preklica abdikacije prestolonaslednika in da bo princ Jurij v dobrobit domovine zapustil domovino.¹³ Časniki so vedeli tudi povedati, da bo princ zapustil domovino tudi zato, ker se gre v tujino zdraviti zaradi težav z želodcem in živci. Obenem pa poročali, da se špekulira tudi z napovedjo, "da ni izključeno, da mladi časniki bojne stranke poizkusijo upor v prilog bivšega prestolonaslednika Jurija."¹⁴

8 Več to tem glej: Princ Jurij interniran v Belju, Slovenec, 5. 5. 1925.

9 Hujskanje prestolonaslednika Jurija, Slovenec, 22. 3. 1909.

10 Slovenec, 26. 3. 1909.

11 Prav tam.

12 Proglas kralja Petra, Slovenec, priloga, 29. 3. 1909.

13 Prav tam.

14 Proti Karagjorgjevićem; Bivši prestolonaslednik; Princ Aleksander, Slovenec, 31. 3. 1909.

Vsekakor so tudi navedbe slovenskega časnika v popolni opreki s tem, kar je o abdikaciji navajal Jurij sam in iz česar je razvidno, da je sam predlagal svojo abdikacijo. Srbskemu ministrskemu predsedniku Nikoli Pašiću je princ Jurij poslal naslednje abdikacijsko pismo: "Vsled različnih vesti, ki krožijo o smrti sluge Kolakovića, katerih se ni zanimalo, odpovedujem se vsem posebnim pravicam, ki mi jih jamčijo ustava in zakoni. Istodobno izjavljam, da si bom prizadeval tudi v bodoče kot priprost vojak in državljani služiti domovini."¹⁵

Vsebina pisma se povsem sklada z zapisi iz njegovih spominov. V njih je te zanj (pre)težke trenutke opisal v delu, kjer govori o svojem pogovoru z očetom, kateremu je sporočil svojo abdikacijo: "... Sklenil sem in prosim te, da me ne oviraš. Vsakdo, kdor je kriv, mora prevzeti svoj del kazni – jaz, kakor sem rekel, hočem prevzeti največjega.

Tihota v sobi, zlovesča in težka, ko da je še bolj pritiskala na najino skupno trpljenje. Očetove roke so zdaj bolj opazno drhte, oči pa je obračal v stran, da ne bi več gledal mojega obraza... Kako vse drugače je bilo prej. Ko da sem se tudi jaz postaral ta čas Kolakovićeve agonije – in ko da je moja mladost nepovrnljivo izginila.

"Še enega sina imaš, oče. Pokliči Aleksandra iz Petersburga. Mnogi bodo zadovoljni, če bo on zasedel prestol."

"Toda jaz ne bom zadovoljen. Ti si moj prvorojenec, moje upanje, tebe sem pripravljaj na to, kar danes zapuščam. Tudi Aleksander je moj sin, toda ti si bil moja opora."

"Naj ti ne bo hudo po tem", sem mu segel v besedo, "ne bodi žalosten, pomiri se... Sklenil sem tako in vrnitve ni. Abdiciral bom."

Še enkrat so se očetove roke oklenile mojih ramen, še enkrat sem občutil njegovo očetovsko bolečino in nekaj solz mu je zdrselo po obrazu.

Odtrgal sem se od njega in planil ven, da ne bi več gledal očetovega trpljenja... Abdikacijo sem podpisal v pričo očeta, kronskega sveta in nekaj svojih prijateljev. Vse svoje pravice sem prenesel na Aleksandra. Nekaj članov kronskega sveta me je skušal pregovoriti – vendar se je vse končalo, kakor sem sklenil..."¹⁶ Kakšnega posebnega argumenta, da bi ne verjeli njegovim zapisom nimam, le morebiti nekoliko preveč emotivno obarvan zapis je citiran odlomek. Sicer pa sem prepričan, da je bila abdikacija resnično njegova volja in odločitev, ki je seveda še kako prav prišla njegovih nasprotnikom, tudi njegovemu bratu.

Abdikacijo in umestitev novega prestolonaslednika, je uradno s proglasom oznanil sam kralj Peter I., podpisali pa so ga tudi vsi ministri. V srbskem uradnem listu je bil objavljen proglas, ki z ničemer ne opredeljuje razloge za abdikacijo princa Djordja. Lahko so bili politične ali pa bolezenske narave:

"Srbskemu narodu!

Moj sin, princ Gjorgje, dosedaj prestolonaslednik, je imel povoda, izraziti svojo nepreklicno voljo, da se odpove svojim pravicam in prednostim kot prestolonaslednik, ki so mu šle po ustavi kot mojemu prvemu sinu. Vsled tega sem se posvetoval, v navzočnosti predsedništva skupščine in predsednikov državnega in kasacijskega dvora, z ministrskim svetom in sklenil, da sprejemam odpoved prestolonaslednika in da podelim njegove pravice in predprave s pravicami prvorojenstva v soglasju z ustavo svojemu drugorojenemu sinu, kraljeviču Aleksandru, ki ga s tem proglašam za dediča svojega

¹⁵ Prav tam.

¹⁶ Karadjordjević, Resnica..., str. 248–249.

prestola. Ko to naznanjam srbskemu narodu, prosim blagoslov božji svoji kraljevski rodbini in vsem dragim podanikom.

Peter¹⁷

Govorice o princu Juriju in njegovi abdikaciji pa nikakor niso ponehale. Časopisje v Avstro-Ogrski, denimo v Budimpešti je poročalo, da je kraljevič pobegnil; da se nahaja v bližini Beograda, kjer se namerava v treh dneh postaviti na čelo vojske, s katero namerava udariti proti svojemu očetu; da je padec kraljeviča pripisati spletkam iz bližine brata Aleksandra, ki se je tiste dni vrnil v Beograd in da se je bati notranjih nemirov v Srbiji.¹⁸

V Avstro-Ogrski so abdikacija princa Jurija neposredno povezovali z izboljšanjem zunanjepolitičnega položaja, z delnim odpoklicem srbskih čet z mejne reke Drine in celo z izboljšanjem borznega poslovanje dunajske borze.¹⁹

Srbska narodna skupščina je abdikacijo oz. točneje zapisanik kronskega sveta o odpovedi prestolonaslednika Jurija v dobro princa Aleksandra vzela na znanje in sicer z vsemi glasovi, razen glasu mladega radikala Markovića, ki je smatral postopek pred skupščino za protiušten. Skupščini odbor za narodno obrambo pa se je od princa Djordja poslovil tako, da je k njemu poslal posebno delegacijo. Njej je prestolonaslednih izjavil, da se je prestolu odpovedal, "ko je bil položaj tako, da ni hotel biti zanj soodgovoren" in zatrdil, da bo "prišel trenotek, ko se bo izvedelo za pravi vzrok odpovedi in takrat se bo izvedelo, da je ravnal kot pravi Srb."²⁰ Očitno je Djordje namigoval tudi na politične razloge za svojo abdikacijo, ki so nesporno povezani z njegovim odnosom do aneksije Bosne in Hercegovine in odločnega protiaustrijskega stališča. Dogodek v zvezi s Kolakovićem je bil po tem sodeč, le dobrodošel povod za njegovo odstranitev iz aktivne politike, njegova eksplozivna narava ter emotivno-temperamentna labilna osebnost pa dober izgovor za tako dejanje.²¹

Na to kaže tudi časopisna propaganda po njegovem odstopu. Zlasti opozicijski časopisje kot sta bila "Zvono" in "Dnevni list", ki sta bila sploh usmerjena proti Karadjordjeviću, sta o Djordju pisala le najslabše. "Dnevni list" je tako zapisal, da ga veseli, da se je Djordje odpovedal prestolu, "kajti po svojih lastnostih bi bil dober poglavar roparjev, ni pa sposoben za vladarja kulturne države."²² Poskušali pa njegovim privržencev in njemu podtakniti namero, da bo svojega brata Aleksandra usmrtil, če sprejme prestolonasledništvo.²³

Od abdikacije dalje se je srbski princ vedno bolj zapletal v politične in osebne boje z okolico, bratom Aleksandrom in njegovim krogom. Odselil se je iz dvora in vrata Aleksandrove rezidence na Terazijah so bila zanj zaprta. Prepričan je bil, da ga želi Nikola Pašić zastrupiti pa tudi atentat naj bi poskušali napraviti nanj v njegovi hiši. Kot oficir se je bojeval v prvih frontnih vrstah v balkanskih vojnah in v prvi svetovni vojni. Bil ranjen in se po prvi svetovni vojni mnogo zadrževal v tujini. Nekako ni mogel dolgo zdržati doma, odhajal je v Italijo k teti Jeleni, italijanski kraljici, v Švico, kjer je preživel del mladosti in v Francijo, ki jo je v jugoslovanskih letih imel za najbolj priljubljeno

17 Citirano po: Slovenec, 29. 3. 1909.

18 Prav tam. In: Bodoči (?) srbski prestolonaslednik princ Aleksander, Slovenec, 27. 3. 1909.

19 Prav tam.

20 Prav tam.

21 Prav tam.

22 Citirano po Slovencu, 29. 3. 1909.

23 Prav tam.

destinacijo. Po smrti očeta, kralja Petra I. se je njegov položaj v družini le še slabšal. Ko je leta 1921 prestol prevzel Aleksander, so ga nekateri tuji časopis celo obtoževali, da se princ Jurij poteguje za prestol, kar pa so uradni jugoslovanski krogi demantirali.²⁴

V Pariz se je odpravljaj tudi v soboto 2. maja 1925 zgodaj zjutraj, potem ko se je poslovil od tesnega prijatelja, matematika svetovnega slovesa, prof. Mihaila-Miko Petrovića-Alasa, in v blagajni dvora želel dvigniti svojo anapažo in potni list. Odločil se je namreč, da bo za vedno zapustil državo in se tako izognil z bojevanju z nasprotniki. Napisal je knjižico/spomine o svojem boju z Aleksandrom in "dvorsko kliko" in prof. Petrović je privolil, da jo bo odnesel v svoj vinograd na Dedinju ter jo od tam diskretno razširjal. Toda v pisarni dvornega blagajnika so ga uklenili in ga v spremstvu zdravnika dr. Dušana Stojimirovića, s parnikom Mačva, po Savi prepeljali v Lovski dvorec na kraljevskem posestvu Belje.

Časopisje v Jugoslaviji se je na široko razpisalo o njegovi internaciji. "Slovenec" je povzel o tem poročanja iz Beograda in Zagreba v članku z naslovom "Princ Jurij interniran v Belju". V podnaslovu pa so tudi uredniki ljubljanske časnika zapisali dilemo, ki jo je najti v naslovu pričujočega prispevka "Radi umobolnosti ali iz političnih razlogov".²⁵

Princ Jurij je bil tudi v jugoslovanskih časih tako za vlado, kot za kraljevo družino očitno moteča oseba. Kralj Aleksander je po dogodkih zgodaj zjutraj, 2. maja pozval v avdienco ministra prosvete Svetozarja Pribičevića. Pri kralju je ostal do poznega večera in na teh avdienci je bila odločena usoda princa Jurija. V vladnih krogih so namreč že nekaj dni pred tem govorili, da bodo princa Jurija postavili pod zdravniško kontrolo. Ko se je Pribičević vrnil od sprejema pri kralju so na predsedstvu vlade izdali o tem poseben komunike. V njem pa niso navedli nobenih konkretnih vzrokov za tak ukrep in pa tudi ne mesta kamor so ga internirali: "Ker je stanje Njegovega Visočanstva kraljeviča Jurija postalo tako, da je zelo potrebno izpremeniti način njegovega življenja pod stalnim nadzorstvom zdravnikov, je na podlagi 13. člena rodbinskih pravil za člane kraljevske hiše Njegovo Veličanstvo kralj določil za kraljeviča Jurija Bivališče, ki odgovarja vsem pogojem in mu dodelil posebnega zdravnika. Ko bodo brali čitatelji te vrste, princa Jurija ne bo več v Beogradu."²⁶ Časopisni komentatorji, sklicujoč se na politične kroge, pa so bili enotnega mnenja, da so navedbe uradnega obvestila le izgovor in da stoji v ozadju drugi, namreč politični motivi.²⁷

"Politika" je prinesla še nekatere pomembne podrobnosti dogajanja v tistih prvih dneh maja, ko so princa Jurija aretirali in internirali. Vedela je pojasniti bralcem, da je popoldne 2. maja 1925 v stanovanje njegovega prijatelja polkovnika Andjelkovića, pri katerem je bil na kosilu, prišla policija in ga preiskala. Našla ni ničesar obremenjujočega zanj, pač pa dva kovčka, ki ju je pri njem pustil princ Jurij. V njih je po pisanju "Politike" pustil zapečaten pismo. Istočasno je policije preiskala tudi stanovanja politika in enega od ustanoviteljev Republikanske demokratske stranke, Jaše Prodanovića, Juričevega prijatelja profesorja Mihaila Petrovića, urednika lista "Republika" dr. Ikonića in upokojenega kapetana Mišića, sina znamenitega srbskega vojskovodje, vojvode Mišića. Našli naj ne bi nič obremenjujočega, govorilo pa se je, da so bili v stanovanju prijatelja Andjelkovića najdeni prinčevi spomini. Očitno je torej zadevni zapis v Djordjevih spominih, ki sem ga zgoraj citiral, le da knjižice, ki jo omenja, sam nisem našel, verjetno pa je, da spomini princa Jurija "Resnica o mojem življenju", temeljijo na tem gradivu.

24 Neresnične vesti o princu Juriju, Slovenec, 20. 9. 1921.

25 Slovenec, 5. 5. 1925.

26 Prav tam.

27 Prav tam.

Preiskave pri republikancih in zveze princa Jurija z njimi, kažejo na to, da so politični razlogi imeli pomembno vlogo pri njegovi internaciji in razglasitvi za umobolnega.

Prvi komunike z dne 2. maja 1925 se je zdel celo vladnim krogom premalo poveden in saj je dopuščal vsakršnje špekulacije. Zato je vlada že naslednjega dne, 3. maja 1925 izdala nekoliko obširnejše sporočilo, kjer je nekaj konkretnije navedla razloge za njegovo internacijo, v njem pa je navedla tudi mesto internacije. Vlada je javnosti sporočila, da je bil princ Jurij že od leta 1922 pod stalno zdravniško kontrolo, živeti pa bi moral v Nišu. Vendar se mu stanje ni izboljšalo, temveč tako poslabšalo, da zaradi neprestanih napadov nihče več ni mogel ostati v njegovi okolici. Nato so v komunikeju nadaljevali: "... Kraljevič Jurij je silovito napadal pri vsakem koraku kraljevsko vlado, kralja itd. in govoril o teh osebah tako nespoštljivo, da izrazov ni mogoče ponavljati. To je dokaz njegove duševne bolezni. Da je kraljevič duševno bolan, so potrdili tudi zdravniki, ki so imeli priliko kraljeviča videti in ga opazovati. Bolezen je ugotovil tudi dr. Rabinovicz iz Pariza..."²⁸ Dalje pravi komunike, da so bolešno stanje kraljeviča izkoriščali nekateri politiki. Očitno so merili na republikance, pa tudi na komuniste, čeprav je "Republika" taka očitke že mesec dni pred internacijo najodločneje zavračala. Zaradi vsega tega se je vlada odločila, da je treba kraljeviča izolirati in ga postaviti pod stalno zdravniško nadzorstvo na državnem veleposestvu v Belju.²⁹

Ni neosnovana misel, da so na njegovo internacijo močno vplivali najdeni a nikoli v času kraljevine Jugoslavije javnosti dostopni, Jurijevi spomini, v katerih razkriva marsikatero podrobnost iz delovanja beograjske politične čaršije. Navedki v njih bi bili lahko za marsikatero takrat vplivno politično osebnost neprijetni. Da je to eden od mogočih razlogov za njegovo internacijo in proglašenje za duševno bolnega, je mogoče sklepati tudi iz dejstva, da so si bili komentatorji sočasnega časopisja dokaj enotni v mnenju, da je princ Jurij, ko se je vrnil iz Pariza v Beogradu živel povsem mirno, kot preprost meščan in ni služil niti v vojski, kjer je dosegel čin majorja. Nikakršnih znakov nasilja v njegovem obnašanju niso zasledili.³⁰

Izoliran od zunanjega sveta, je v Belju princ Jurij doživljal krizo za krizo. Na vsak način je žele ven, sredi zime 1925 je napadel orožnika, ki ga je čuval in poskušal zbežati. Kmalu so ga ulovili in naslednji poskus bega je bil poskus bega v samomor. Na nekem sprehodu si je slekel zimski plašč in vse kar je imel na sebi, razen oficirskih hlač in škornjev. Legel je v sneg. Po daljšem ležanju v snegu so ga tudi iz tega položaja rešili spremljevalci.

Ker ga v Belju niso mogli dovolj uspešno varovati, so ga po dobrem letu (9. junija 1926) v spremstvu oboroženih vojakov in v vagonu z rešetkami, premestili v Toponico, bolnišnico za duševne bolne v bližini Niša. Tu so posebej zanj zgradili paviljon z rešetkami na oknih. Tamkajšnji psihiater mu je povedal, da bolega na živcih a da bo hitro minilo. Ko je princ Djordje tako diagnozo zavrnil, mu je zdravnik podal bolj natančno diagnozo: "Ne gre samo za bolne živce, vaš primer je hujši... Vi trpite za manijo preganjanja... Zdi se vam na primer, da vas hočejo zastrupiti ... Povsod vidite zarote zoper sebe ... Še drugi simptomi so pri vas... Svoje domače sovražite..." Skratka proglasili so ga za duševnega bolnika in s tem za medicinski primer. Zatrjevanje zdravnika, da njegova bolezen ne more dolgo trajati, se je pokazalo seveda kot lažno. V sicer udobnem paviljonu bolnišnice za duševne bolnike a vendarle pravzaprav v zaporu, je princ Djordje namreč, preživel naslednjih petnajst let.

28 Prav tam.

29 Prav tam.

30 Prav tam.

Je bila zapisana diagnoza točna? Je šlo le za medicinsko opravičilo, ki naj opraviči odstranitev motečega elementa. Medicinskega odgovora seveda ne morem dati. Poskušam pa iz povedane zgodbe izluščiti tiste elemente, ki po mojem govorijo o tem, da Djordje Karadjordjević, nikakor ni bil tako bolan, kot so to poskušali prikazati na dvoru in v beograjski politiki. O tem zame govori tragično dejstvo, da mu je svobodo prinesla šele nemška okupacija. Princ Djordje se namreč ni hotel umakniti z kraljem Petrom II. in dvorom v tujino. Vrnil se je v Beograd in se tam predal nemškemu generalu, poveljniku Beograda, kot podpolkovnik jugoslovanske vojske. Ta pa ga ni poslal, ne v taborišče in ne v bolnišnico. Nasprotno za bivališče mu je ponudil kraljevi dvor. Ker tega ni hotel si je lahko izbral stanovanje v mestu in general mu je zatrdil, da je svoboden. "Mar je bilo potrebno, da je vse ljudstvo, moje ljudstvo... ljudstvo katerega sin sem tudi jaz, izgubilo svobodo – da bi jo dobil jaz?", je zapisal kot zadnji stavek v svojih spominih.³¹ Najbrž ni presmela trditev če zapišem, da nemški okupator duševnega bolnika zagotovo ne bi pustil "na svobodi". Pa tudi povojna jugoslovanska oblast, ki do dinastije zagotovo ni bila prijazna, je ravnala enako. Princ Djordje Karadjordjević tudi po drugi svetovni vojni ni pristal v umobolnici. Leta 1972 je v Beogradu umrl kot Djordje Karadjordjević, potem, ko je napisal svoje spomine z naslovom "Resnica o mojem življenju". Naj se vrnem k začetnim mislim. Ker običajno duševni bolniki ne pišejo/napišejo spominov, tvegam prepričanje, da je bil srbski prestolonaslednik le posebnež, človek ki ni bil ustvarjen po meri svojega okolja, moteč element, pa tudi pion v šahovski igri visoke politike. Ni bil nevaren duševni bolnik, ki ga je treba izolirati. Za svojo drugačnost je plačal visoko ceno. Nikakor pa v zgodovini ni edini s tako usodo.

31 Karadjordjević, Resnica..., str. 447.